

«ЗІТКНЕННЯ» ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ ЯК ПРОБЛЕМА ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ

Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка

У статті здійснюється аналіз специфіки етнокультурних цивілізацій у контексті становлення загальноцивілізаційних процесів та виявляють наслідки їх взаємодії.

Вступ

Одним із проявів загальної потреби поглибленого дослідження і розуміння всього комплексу етнокультурних проблем стало розширення смислового поля термінів «цивілізація», «етнокультура», «етнокультурна цивілізація».

Терміни «цивілізація», «культура», «етнокультурна цивілізація», «сенс історії» є надзвичайно складними для визначення через їх полісемантичність і суб'єктивний характер існуючих підходів у філософії, культурології, соціології та інших сферах знання. Однак чи не найголовнішою проблемою, що ускладнює розуміння сутності даних термінів, є неоднозначність сучасних загальнопланетарних процесів. Останні виступають демонстрацією різноманітних соціальних проектів та моделей цивілізаційного розвитку на практиці й упливають на процеси формування етнокультурних цивілізацій.

Постановка завдання

Мета завдання полягає у дослідженні результатів та наслідків взаємовпливу етнокультурних цивілізацій і загальнопланетарних процесів на сучасному етапі історичного розвитку.

Аналіз публікацій

Враховуючи сказане вище, підкреслимо, що в процесі дослідження специфіки етнокультурних цивілізацій ми особливу увагу приділили концепціям класиків Л. Гумільова, М. Данилевського, Л. Карсавіна, А. Тойнбі, О. Шпенглера, а також сучасних вітчизняних дослідників І. Добронравової, С. Кримського, С. Куцепал, В. Ляха, Ю. Павленка та ін. і спиратимемося на деякі з них при визначенні та обґрунтуванні терміна «етнокультурна цивілізація».

Основна частина

Проблема «етнокультурних цивілізацій», «діалогу культур» розглядається на перетині ряду дисциплін. Зокрема, це соціальна філософія, філософська антропологія, культурологія, етносоціологія, психологія й особливо історія. Науками ж, що визначають основи світогляду постмодерну, є гуманітарні галузі знань, які досягли великих успіхів у пізнанні людини і суспільства, значно розширили, а в деякій мірі докорінно змінили людські уявлення про можливий майбутній світовий устрій. Важливою характеристикою неklasичної філософії є плюралістичність, співіснування багатьох пізнавальних позицій, підходів, концепцій, теорій, методів, методологій, парадигм, визнання полісемантичності, своєрідної смислової багатшаровості основоположних понять. У постмодерні сформувалося уявлення про культуру, як про певну органічну, всеохоплюючу соціальну силу, що визначає культурно-етнічну ідентичність людини. В контексті вказаних нами сфер знання акцентувалася увага на дослідженнях: культури, цивілізації; досягнень окремих суспільств та їх внеску в історичний поступ людства. Не менш важливим стало відкриття і вивчення багатьох нових суспільств, які раніше вважалися відсталими, дикими, примітивними, і тих, до яких раніше ставилися зверхньо. Зростання самосвідомості народів та їх боротьба за незалежність стали доказами їх рівноцінності та виняткової ролі в процесі формування світової цивілізації. Все це сприяло розвитку нових культурних тенденцій у сучасному світі й формуванню етнокультурних цивілізацій.

Ідеї історичного поступу людства й проблема становлення всесвітньої історії протягом тривалого часу були й залишаються надзвичайно важливими. Поняття соціального розвитку нерозривно пов'язане з поняттями «прогресу» та «етногенезу», що належить до найсуперечливіших, проте водночас і найважливіших в історії людської думки. Під «прогресом» розуміють спрямований процес, який невпинно підводить систему до кращого стану, сприяє її цілісності, пристосованості до умов середовища. Прогрес має сенс лише стосовно певного історичного процесу чи явища в чітко визначеній системі відліку [1, с.688]. Розглядаючи проблему історичного прогресу, слід звернути увагу на взаємозв'язок «прогресу» й «етногенезу» в контексті дослідження специфіки етнокультурних цивілізацій. Розвиток не є простим синонімом змін чи становленню. «Розвиток» є процесом тривалих, незворотних, поступальних змін складних системних об'єктів, що накопичуються за досить великі інтервали часу [1, с.702]. Розвиток не можна розглядати лише як лінійний процес, адже соціально-історичне становлення відбувається з постійними відхиленнями вбік, з поверненнями назад. Історія суспільства – це не запрограмований наперед процес із заздалегідь визначеним результатом. Вона розглядається в концепціях прогресу як найскладніший тип розвитку, що охоплює як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори (погляди, цілі, прагнення, інтереси людей).

Розвиток же людської цивілізації та її культури – це явища неподільні, а до певної міри навіть

синонімічні. Весь комплекс етнічних проблем тією чи іншою мірою пов'язаний з вивченням культури. Немає «некультурних» народів, є лише спільноти, які перебувають на різних стадіях культурного розвитку, бо вони, тією чи іншою мірою, віддалилися й модернізували свою первісну (традиційну) культуру. Внаслідок постійних міжетнічних контактів та наростаючих процесів глобалізації одні спільноти зазнають культурних впливів, а інші – ні, але при цьому людство не втрачає етнокультурного розмаїття, більше того, зміна форм життєдіяльності веде до виникнення нових культурних відмінностей. Тому чи не найактуальнішою є проблема «зіткнення» етнокультурних цивілізацій, що виникла на ґрунті існуючих між ними суперечностей.

Феномен етнокультурної цивілізації є унікальним сплетенням самобутніх, міжетнічних та іншоетнічних компонентів. Значний внесок у дослідження специфіки етнокультурних цивілізацій здійснили російські класики Л. Гумільов, Л. Карсавін, В. Соловйов, М. Бердяєв, П. Флоренський та ін., а також сучасні російські й українські дослідники. Зокрема Л. Карсавін підкреслює, що поняття «культура» обов'язково обумовлює наявність суб'єкта, який є певною історичною індивідуальністю й розуміється лише приблизно. Тому будь-яка культура є індивідуалізацією й надорганічною індивідуальністю «всеєдиного» людства. Також в будь-якій культурі є «особисте», притаманне лише їй, і таке, що її з-поміж інших культур вирізняє. Л. Карсавін називає «особисте» «ідеєю культури» [2, с.232]. Тобто, з одного боку, культура повинна відображувати цілісне людство, а з іншого боку, всі культури є недоступними одна для одної [2, с.232-233]. Саме конфлікти між ними й зумовлюють їх розвиток і становлення. Л. Карсавін зазначає, що в своєму розвитку будь-яка культура, яка розкривається й індивідуалізується, обов'язково прагне до розширення. Вона по-своєму перетворює, «наділяє власними рисами» навколишнє середовище, вона «опановує» культури, що її породили, й ті, що її оточують, – «знищує» інші культурні особистості й замінює їх собою [2, с.232-233]. На його думку, розкриваючи себе, культура «проникає», «втрачає єдність», «розпадається» й «витісняється» новою чи новими формами культури. Однак, на думку автора, не слід надавати надмірного значення цим процесам. Те, що спостерігається в цілісній культурі, спостерігається й у кожному з її моментів. Будь-який момент історичного буття постає своєрідним схрещенням культур: кожна з них, з одного боку, затверджує себе, а з іншого – гине, опанована іншими культурами. Так історичний процес характеризується постійним збагаченням появи нового, але в ньому також спостерігається знищення старого новим. У цьому сенсі можна говорити про збагачення абсолютного Буття історією [2, с.237]. У концепції Л. Карсавіна показаний один з аспектів формування етнокультурних цивілізацій. Процес становлення останніх є природним і гармонійним, адже в їх основі проявляється діалектичне підґрунтя – боротьба протилежностей, що постає природним антагонізмом чи «зіткненням» культур.

Л. Карсавін також особливу увагу приділяє особистості (людині, нації, народу), що постає моментом «всеєдності» й визначається Абсолютним Богом. Життя ж культури не обмежується часом. Отже, як і будь-яка колективна індивідуальність, культура постає всеєдністю своїх індивідуалізацій-особистостей, з яких лише деякі, найменш значні, виходять за межі її самобутнього існування. Принцип буття й пізнання цих особистостей, які індивідуалізують культуру автор пояснює через визначення терміна «народ» [2, с.255]. «Народ» виступає депевною індивідуалізацією релігійно-зрозумілої «ідеї» культури, а також особистістю, що виражається через багатоманітність та всеєдність власних моментів: індивідуальностей і якостей [2, с.255]. Зазвичай «народ» відрізняється наявністю власного «етнологічного типу», власним, «утвореним» цим народом, географічним середовищем, специфічною державністю, соціально-економічним устроєм, матеріальною базою, світоглядом [2, с.255-256]. Тут, на нашу думку, ідеї Л. Карсавіна перетинаються з творчістю П. Флоренського, який також досліджував людину й розумів останню як особистість наділену «іменем». На думку П. Флоренського, «життєве розуміння» (становлення) постійно користується іменем як первинним та найбільш глибоким і цілісним явищем особистості в об'єктивному світі. В імені, а не деінде, проявляється шлях, що надає можливість проникнути у внутрішній світ людини й відтворити перерване спілкування [3, с.50].

Не менш значущою, на наш погляд, з точки зору тлумачення специфіки й сутності «етнокультурної цивілізації» є цивілізаційна концепція М. Бердяєва, який заперечував західні ідеї «глобального космополітизму», що, на його думку, й привели до основних суперечностей і конфліктів між культурами. Він розумів термін «культура» не як абстрактно-людську сутність, а як конкретно-людську, національну, індивідуально-народну, що лише в такій якості підіймається до загальнолюдського [4, с.350]. Таке об'єднання людства, його розвиток в напрямі «вселенськості» здійснюється через болісне утворення й боротьбу національних індивідуальностей і культур. Іншого історичного шляху не існує, окрім відволікання, порожнечі або індивідуального «відходження» в глибини духу, в інший світ. Доля націй і національних культур повинна здійснитися до кінця. Сприйняття історії є сприйняттям боротьби за національні індивідуальності, за типи культур [4, с.351]. На думку М. Бердяєва, усі величні національні культури є загальнолюдськими за значенням. «Нівелююча ж цивілізація» є бридкою. Культура не має значення, якщо в ній відсутнє загальнолюдське. Весь світовий шлях буття є складною взаємодією різних ступенів світової ієрархії індивідуальностей, творчим «вростанням» однієї ієрархії в іншу, особистості в націю, нації в людство, людства в космос, космосу в Бога [4, с.351]. Природа національності, при цьому, не визначається будь-якими ознаками: расою, територією, мовою, релігією, хоча всі вони грають важливу роль. Національність є складним історичним утворенням, вона формується в результаті кровного змішування рас і племен, перерозподілу багатьох земель, з якими вона пов'язує свою долю, й духовно-культурного процесу, що формує її неповторний дух [4, с.352]. Найбільшою загрозою, на думку М. Бердяєва, є той факт, що в історії «нового» людства відбувається подвійний процес – процес універсалізації і процес індивідуалізації, об'єднання у великі «тіла» й диференціація на малі «тіла». Початком індивідуалізації є націоналізм [4,

с.364]. Націоналізм може стати небезпечним фактором коли досягає своєї крайньої межі. Це зумовлює кристалізацію народів, міжетнічні конфлікти, антагонізм культур.

Він розглядав терміни «культура», «цивілізація», «народ», «нація», «національність», «людство», «космополітизм» крізь призму історичних концепцій і пов'язав їх між собою. На його думку «національність» є індивідуальним буттям, поза яким існування людства є неможливим. Вона вкоренилася в глибинах життя й є цінністю та динамічною «будівлею», яку споруджує історія [4, с.348]. Автор порушується проблема історичного співіснування етнокультурних цивілізацій та способів функціонування останніх. Саме історія є тим безцінним досвідом, що вказує на більшість помилок людства.

Проблема функціонування та природного «зіткнення» етнокультурних цивілізацій пов'язана із процесом етногенезу (грецькою «ethnos» – народ, «genesis» – походження, розвиток) – сукупністю процесів і явищ, що стосується зародження і формування людських спільнот (етносів) [5, с.60]. Планету Земля населяють тисячі великих і малих народів – етносів, які відрізняються один від одного мовними, культурними, психологічними та іншими характеристиками. Л. Гумільов зазначав, що етнічний поділ людства є одним із способів адаптації у ландшафтах. Кожен із них пройшов свій унікальний історичний шлях, а всі разом вони відтворюють складний етнічний «калейдоскоп» [6, с.201]. Етноси-народи зазнають постійних змін не лише внаслідок внутрішніх чинників, а й через безперервні контакти між собою. Їхня життєдіяльність тісно переплетена. Причому, з перебігом еволюції й прогресу, процеси виокремлення та протиставлення за етнічною (етнокультурною) ознакою не лише не втратили сенс, а й стали більш виразними.

В основі «природничо-біологізаторської» теорії Л. Гумільова (праця «Етногенез і біосфера Землі»), лежить ідея «біологізації» процесу зародження і становлення етнічних спільнот, що розглядаються як явища природи та біосфери. Згідно з цією теорією, головним джерелом і необхідною умовою виникнення етносів є пасіонарність (надлишкова біологічна енергія, що з'являється завдяки комбінації природних ландшафтів та під впливом космічного випромінювання, якому піддається Земля кілька разів на тисячоліття). Звідси виникають мутації, що сприяють появі пасіонаріїв (осіб із підвищеним енергетичним потенціалом і прагненням до дії). Саме вони виробляють певну самосвідомість і норми поведінки, які спричинюють виникнення етнічних спільнот, що проходять фази піднесення, апогею кризи (надлому), спокою (інерції) та старіння [6, с.570-572]. Основна ідея полягає в тому, що етноси є явищами «географічними», бо завжди пристосовуються до ландшафтів Землі, які дають їм життєві ресурси та визначають етнічні властивості народів. Тобто, етногенез постає своєрідним ланцюгом системних зв'язків між біосферою та соціосферою.

Л.М. Гумільов поставив питання про взаємозв'язок термінів «культура», «етнос» і «надетнос» і довів, що останні не збігаються за винятком окремих випадків. Деякі етноси сприймають чужі культури й входять у надетнос, а деякі – «відштовхують» їх [6, с.192]. «Культуру» він визначив як «створену» людьми. Вона може бути витвором техніки, мистецтва, філософською системою, політичною доктриною, науковою концепцією або легендою про минуле. Культура існує, але не живе, адже без вливання в неї творчої енергії людей вона може зберегтися чи загинути [6, с.193]. Л. М. Гумільов пояснив сутність культури через «етногенез». На його думку, етногенез є тією умовою, без якої є неможливе створення й відтворення культури. Адже культура – це справа рук людей, а в сучасному світі людина не існує поза етносом. Етногенез є природним процесом, що не залежить від ситуації створення культури. Він може розпочатися в будь-який момент, і, якщо на його шляху трапляється певна культурна цілісність, він або зламає її, або розіб'ється сам [6, с.194]. Тобто основна ідея полягає в тому, що етногенез є сліпою силою, якою ніхто не керує й яку ніхто не контролює.

Д. Мережковський приділяє особливу увагу ролі етносу в процесі формування і затвердження культури в геополітичному просторі. На його думку, етнос є сильним і непереможним, якщо він послідовний та вірний власній фізіології. Будь-який етнос може перемогти інший, якщо здійснить духовний переворот [7, с.18]. Він наводить приклад Китаю, який вдосконалив позитивне споглядання і якому бракувало позитивної дії, прикладної технічної сторони позитивного знання. Японія ж стала не лише військовим авангардом Сходу, а й культурним, вона запозичила на Заході технічну сторону цивілізації й відразу стала непереможною [7, с.17].

Вихідною передумовою формування етнокультурної цивілізації є виникнення груп етносів, що прагнуть зберегти цілісність свого життязабезпечення. У процесі адаптації до певного екологічного середовища та наступного історичного розвитку вони нагромаджують специфічний культурний досвід, що відрізняє їх від інших спільнот. На цій основі викристалізуються самобутні культурні комплекси, які вбирають культурні особливості створеного тією чи іншою спільнотою культурного середовища. Кожний етнос має пройти свій самобутній шлях культурно-етнічного самовизначення. П. Толочко справедливо зазначає, що етнічні процеси взагалі не мають повного завершення, а рівень етнічного самоусвідомлення ніколи не буває однаковим на всій території розселення одного етносу. До того ж існування єдиної народності або «етнокультурної спільності» не призводить до нівелювання регіональних, етнографічних (у тому числі й мовних) особливостей [8, С.254]. Реалії світового суспільного розвитку доводять, що етнічна самобутність була і ще тривалий час залишатиметься важливим фактом та найвиразнішою ознакою ідентифікації людських спільнот.

Вітчизняний філософ А. Свідзинський, у своїй монографії «Самоорганізація і культура», аналізує терміни «етногенез», «нація», «державотворення». Він зазначає, що структуризація етносфери тісно пов'язана зі структуризацією ноосфери. Інакше кажучи, культура розвивається у зв'язку з процесом витворення

основних структурних одиниць людства – етносів. Цей зв'язок двосторонній, тобто обидва процеси взаємозалежні: культура виступає і як продукт певного етносу, і як його формотворчий чинник [9, с.237]. Отже, явище етногенезу є типовим прикладом самоорганізації. Етногенез постає взаємодією великої кількості етногенезів у тих чи інших регіонах. Етнорозволюційні процеси зумовлені здебільшого соціально-економічними і політико-культурними чинниками, контактними відносинами між етносами.

Етногенез є також сукупною дією об'єктивних і почасти суб'єктивних етноформувальних чинників, таких як спільна територія та ландшафт, певна єдність расового та генетичного характеру, спільна історична доля, єдиний господарський лад, навички, звичаї, релігія, мова, загалом – культура [9, с.238]. Тут виникають мотиви ідентифікації особи зі «своїми», що не зводиться лише до того, що вона отримує певні гарантії стабільного і передбачуваного ставлення до себе, допомогу з боку спільноти. Цей процес є двостороннім, і його другою стороною є встановлення до особи подібних вимог з боку спільноти. Так і культура стає фундаментальним чинником виникнення, збереження й розвитку етносу. Вона надає етносу стійкість через систему негативних зворотних зв'язків і здатність до саморозвитку через систему позитивних (терміни «позитивний» і «негативний» стосовно зворотних зв'язків ужито у кібернетичному сенсі) [9, с.241]. Дані терміни тісно пов'язані із поняттями «прогрес» і «регрес». Іноді їх пов'язують із поняттями «культура» та «цивілізація».

Значимо, що культура та цивілізація постають двома різними сторонами людського суспільно-історичного буття. Взаємообумовленими явищами є їх протистояння і взаємодія. Жодна національна культура не розвивалася в ізоляції. Чим вищий розвиток цивілізації, тим інтенсивніший культурний обмін. Але в одній своїй функції культура виступає як національна, в іншій як – міжнаціональна або інтернаціональна, космополітична, вселюдська. Це «вселюдське» яскравіше виступає там, де культура творить своє, національно-специфічне єство. Інтелект нації є підвалиною, на якій тримаються і економіка, і господарство, і культура, і суспільство загалом. В. В. Ільїн запропонував визначення «цивілізації», в якому остання протистоїть варварству завдяки здатності відтворюватися й більш високому рівню культурних, індустріальних, громадянських, землеробних технологій. Однак, на його думку, цивілізація, що експлуатує, а не культивує, не має майбутнього [10, с.18]. Отже, розвиток будь-якої цивілізації залежить від рівня і тональності культури.

Останнім часом у світі відбувається розмежування цивілізації і культури: їх конфлікт тягне за собою витіснення культури цивілізацією, тоді час культура веде наступ на мораль і загальнолюдські цінності цивілізації. Якщо моральність і культура зможуть вистояти перед тиском цивілізації, буде збережена й цивілізація. Виняткового значення в культурі набуває мова. Вона виступає найширшим засобом передавання інформації й відіграє принципову роль у функціонуванні людського суспільства. Мова постає своєрідним засобом репрезентації культури (вони є нероздільними). Оскільки в культурі кожного народу є «загальнолюдське» і «етнонаціональне», то і у семантиці кожної мови відображаються «універсальне» та «конкретне» культури певного народу. В мові відображаються соціальні, культурно-історичні, психологічні, естетичні й інші аспекти життя людини. Це означає, що мова постає ядром кожної системи культури в етнокультурній цивілізації, засобом збереження культур й їх передавання з покоління в покоління. Тобто мова виступає основною умовою прогресу етнокультурної цивілізації.

С. Г. Тер-Мінасова, на наш погляд, найбільш ґрунтовно аналізує специфіку етнокультурних цивілізацій у контексті взаємодії мов різних культур. В своїй роботі «Війна та мир мов і культур» вона підкреслює, що бар'єр між культурами є набагато небезпечнішим, ніж мовний. Навіть у країні, де одна нація об'єднана спільною мовою, можуть бути суттєві культурні розбіжності, обумовлені різноманітними факторами, в тому числі місцем проживання й належністю до різних соціальних груп [11, с.46-47]. Авторка зазначає, що культурний бар'єр є невидимим, він подібний до скляної стіни, що відмежовує «свою» культуру від «інших». Він стає очевидним лише після знайомства з іншою культурою, лише в моменти зіткнення [11, с.47].

Інтерес до «етнокультурності» й «полікультурності» викликаний багатьма соціально-історичними причинами, головними з яких є: 1) подолання бар'єрів відстані за допомогою технічного й інформаційного прогресу; 2) нові можливості спілкування; 3) інтенсивна міграція населення Землі: навчання, робота за кордоном, мільйони біженців, «панміксія» як наслідок цього; 4) процес глобалізації, який щоразу посилюється й потребує інтенсифікації міжнародної та міжкультурної комунікації [11, с.49]. Обриси «етнокультурності», на думку С.Г. Тер-Мінасової, полягають у тому, що існують різні уявлення про світ і людей, різні системи цінностей, різні норми поведінки, врешті-решт різні культури й, поруч із цим, представники цих культур зберігають упевненість, що лише їхні культури є єдиними правильними й універсальними. При цьому авторка вводить термін «етноцентризм» [11, с.49]. «Етноцентризм» пов'язаний із складними загальноцивілізаційними процесами, в основі яких розгортається глобалізація. Остання спричинює процеси, пов'язані з національною ідентифікацією культур і народів.

О. Панарін також критично ставиться до сучасних ідей прогресу (загалом західних), які надають надмірного значення раціоналістичним новаціям і схильні модернізувати поняття «народ», приписуючи йому абсолютну формаційну змінність. У цьому контексті можна сказати, що вперше в історії замість колективної ідентичності великих суб'єктів історії, тобто народів, очікується поява роздроблених соціальних атомів, які кочують у пошуках кращої долі «громадян світу». Вони ні до чого не прив'язані, для них не існує вищих цінностей і колективних святинь – є лише індивідуалістичні інтереси, що спонукають їх або створити тимчасові соціальні зв'язки, або розірвати – залежно від кон'юнктури, що змінюється [12, с.30].

О. Панарін підкреслює, що сучасна людина потрапила в штучне, технічне і техніко-економічне середовище, параметри якого не визначалися й критерії не формулювалися. Слухняність цієї людини є вимушеною, а не вільною, вона пов'язана не з самореалізацією, а з насиллям над собою, пригніченням власного «я». Це стосується сьогодні не лише конкретних груп, що долучилися до прогресу, а й країн, континентів, що належать до зони тих, хто «доганяє розвиток» [12, с.10]. Соціальні й етнічні процеси є різними за своєю природою. Якщо спонтанний суспільний розвиток є безперервним, глобальним, у цілому прогресивним, то етнічний – хвилеподібний і локальний. Як правило, розпад імперій і зникнення певного соціуму активізує етнічні суперечності, стає їх каталізатором. Майже всі відомі етноси згруповані в суперетнічні культурні системи й сприяють організації біологічної й соціальної єдності як окремої людини, так і всього людства, що складається з однаково здатних до культурного розвитку народів.

Висновки

1. Отже, людська цивілізація сьогодні постає поліетнічною, культурно-історичною спільністю людей, засади та критерії становлення якої, як правило, залежать від контексту поставлених глобальних цілей та спільних для всіх етносів людських сподівань. Кожний етнос має оригінальну структуру, яка сприймається людьми як етнічна цілісність. Проблеми походження, мови, релігійної належності є найважливішими для будь-якого етносу, однак поведінка в спільноті є обов'язковою умовою його буття, саме вона визначає його етнічну належність і причетність до етносфери. Такий підхід дає можливість розглядати етнос як явище глобальне, що має власні закономірності становлення.

2. Етнокультурна цивілізація (як полікультурна соціальна система) є поєднанням етносів та культур на основі спільності цінностей, технологій, інформації. Вона поєднує різні засади: загальноцивілізаційні, локальноцивілізаційні, культурні, економічні, комунікативно-інформаційні, етнопсихологічні, релігійні тощо. Таке розуміння етнокультурної цивілізації не збігається за змістом із поняттями «суспільно-економічна формація», «суспільство», «глобальна цивілізація». Етнокультурні цивілізації розвиваються циклічно та взаємодіють між собою. Вони є складними соціокультурними системами, в основі яких етноси та їх об'єднання сприяють формуванню цілісної структури.

3. Етнокультурну цивілізацію в широкому розумінні можна визначити як сукупність властивих етносам способів, елементів, структур життєдіяльності, що забезпечують їх збереження і розвиток та, завдяки своїм яскравим самобутнім рисам, виконують етноідентифікуючу функцію. Культурно-етнічна ідентичність – один із найважливіших етапів та процесів культурного устрою кожної спільноти. Проблема культурної ідентичності етносів полягає перш за все в їх усвідомленому сприйнятті культурних норм, систем цінностей та самоотождоженні себе з цими культурними зразками. У статті показано, що, з одного боку, саме «втрата коренів» може призвести до знищення основ культури. З іншого боку, надмірний егоцентризм «національної культури» чи «етнокультури» сприятиме кристалізації етносів і як наслідок руйнації етнокультурних спільнот.

Список літератури

1. Философский словарь. – К.: А.С.К., 2006. – 1056 с.
2. Карсавин Л. Философия истории / Лев Карсавин. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА, ХРАНИТЕЛЬ, 2007. – 510 с.
3. Флоренский П.А. Имена / Худ.-оформ. Б.Ф.Бублик. – Харьков: Фолио; М.: ООО «Изд-во АСТ», 2000. – 448 с.
4. Бердяев Н. А. Философия свободы / Сост., вступ. ст. и комм. В.В.Шкоды; Худ.-оформ. Б.Ф. Бублик. – Харьков: Фолио; М.: ООО «Изд-во АСТ», 2002. – 736 с.
5. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького; Редкол.: Ю.І.Римаренко та ін. – К.:Довіра; Генеза, 1996. – 942 с.
6. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли. – СПб.: Кристалл, 2002. – 640 с.
7. Мережковский Д. «Большая Россия». – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1991. – 272 с.
8. Толочко П. Київська Русь. – К.: Абрис, 1996. – 360 с.
9. Свідзинський А. Самоорганізація і культура. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1999. – 288 с.
10. Ильин В. В. Философия истории. – М.: Изд-во Московского университета, 2003. – 380 с.
11. Тер-Минасова С. Г. Война и мир языков и культур: вопросы теории и практики: учебн. пособие / С.Г.Тер-Минасова. – М.: АСТ: Астрель; Хранитель, 2007. – 286, [2]с.
12. Панарин А. С. Народ без элиты. – М.: Алгоритм, Эксмо, 2006. – 352 с.